

PAPER DETAILS

TITLE: Toptasi Bimarhanesi Eczaanesi son dönemi 1913-1927

AUTHORS: Seref ETKER

PAGES: 7-22

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/13177>

Toptaşı Bimarhanesi’ni 1911 yılının Kasım ayında gezen Dr. Lucien Libert de yayımladığı planda sözü edilen yapıyı ‘*Pavillion de la Direction*’ olarak nitelemiştir. Bimarhane eczanesinin bu tarihten sonra yeniden düzenlenmiş olması gerekir.

Toptaşı Eczanesi, Aşçıbaşı Konağının girişinin sağında kalan odalarında yerleşmiştir;⁶ diğer yönetim birimleri Toptaş caddesinin üstündeki kanattadır. Bimarhanenin son yıllarında burada bir poliklinik açılmıştır.⁷

‘Davul kadar boş, afyon kadar uyutucu’⁸

Toptaşı Bimarhanesi’nin yönetim biçiminde II. Meşrutiyet’in ilanından sonra değişiklikler olmuştur: Dr. Avni Mahmud Bey (1862-1921) başhekimliğe atanmış,⁹ bimarhanenin yaşam koşullarıyla hasta bakımı tartışmaya açılmıştır. Bimarhane, yeni oluşturulan ‘Müessesât-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdiriyeti’ne bağlanırken, hastanenin durumu ve yeni yönetim altında yapılan reformlar, yatırımlar ve geleceğe yönelik planlar bir raporda toplanmıştır.¹⁰ Bu raporun büyük ölçüde Sertabib muavini (Tabib-i sani) Dr. Ali Muhlis Bey’in (1880-1935) görüşlerini yansıttığı söylenebilir.¹¹ Raporda, özellikle hasta ölümlerinin azaltılabilmiş olması Meşrutiyet yönetiminin bir başarısı olarak gösterilmiştir: ‘*Hamden-sümme-hamden, saye-i Meşrutiyet’de mecaninin işbu ahval-i sefalet-i iştimaleri ref’ olunarak, vefiyatın mikdarı gereği gibi tenakus eylemiştir.*’

⁶ S. Ergin, *a.g.m.*, s. 122 (Üst kat planı). Ayrıca, bkz. *Alman Mavileri, 1913-1914: I. Dünya Savaşı Öncesi İstanbul Haritaları*, c. I, haz. İ. Dağdelen, İstanbul, İBB Kütüphane ve Müzeler Md., 2006, Feuille No. C8/3.

⁷ *İstanbul Emraz-ı Akliye ve Asabiye Müessesesi Senelik Mesaisi*, 329-340 senelerine mahsus, [haz. F.K. Gökay, İstanbul], Kader Matbaası, 1925, s. 104 (resim) ‘Bimarhane poliklinik dairesi [Aşçıbaşı Konağı]’. Poliklinik denilen yapının üzerinde ‘Eczahane’ tabelası durmaktadır. Bimarhane polikliniği 1924’te açılmıştır: ‘Poliklinik: Müessesenin bina-yı aslisi haricindeki eski memurin binasında [Aşçıbaşı Konağı] poliklinik dairesi teşkil edilmiştir[tir]’ s. 330.

⁸ İzzeddin Şadan [Biril], ‘Dr. Şerif Korkut’, *Toprak*, sayı 62, 1 Ocak 1960, s. 5-6: ‘Ben o sıralarda Toptaş’ndaki tımarhanede ikinci sınıf tabip idim ve muhitin “davul kadar boş, afyon kadar uyutucu” havasından bunalıyordum. Bu söze şaşmayın. Zira, Mazhar Osman’ın o günlerde çatıştığı Tıp Fakültesi için kullandığı bir tabirdir. Halbuki kendi muhiti de bundan hiç farklı değildi’. İzzeddin Şadan ‘aşkı müşhille tedavi eden doktor’ olarak tanınacaktır.

⁹ Ş. Erkoç, ‘Türkiye’de modern psikiyatrinin başlangıcı ve Avni Mahmud’un *Muhtasar Emraz-ı Akliye* kitabı,’ *Psikiyatri, Psikoloji, Psikofarmakoloji (3 P) Derg.*, c. 9, sayı 1 (2001), s. 123-126.

¹⁰ [Osman Nuri Ergin] *Müessesât-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdiriyeti / Direction Générale de l’Assistance Publique de Constantinople*, [Risale-i seneviyye, 1326] İstanbul, Matbaa-i Arşak Garoyan, 1327/1911, s. 45-47.

¹¹ Bu rapordaki saptamaları genellikle doğrulayan, ‘hasta’ gözüyle düzenlenmiş bir belge için, bkz. F. Artvinli, ‘Ali Enver’in Toptaş Bimarhanesi gözlemleri,’ *Toplumsal Tarih*, sayı 194, Şubat 2010, s. 66-73.

Raporun bir diğer özelliği çalışanların kimliklerini vermesidir.

Eczacı-yı evvel [Eczacıbaşı]
Eczacı[başı] muavini Kos
Eczacı Sabri Bey ve Eczacı

Aynı dönemde, Toptaş Bimarhanesi’nin bulunması, eczane kadrosunun, olduğunu göstermektedir.¹³ Anlatılırken ayrıca bir eczaneden *şurubda, ilaç imal ve istihza* Çamlıca suyunun kullanılması *lüzumu olan ilaçlar verilemem* *konulmak için lüzumu olan şek* *resmiye ile sabitdir*’ denilmiştir.

Aşçıbaşı Konağının cephesinde ‘Eczahane’ tabelası.

¹² ‘Üsküdar’da Toptaş Bimarhanesi eczanesi, *Eczacı Nevsali*, Dersaadet, Kader Matbaası, 1925, s. 104 (resim) ‘Bimarhane poliklinik dairesi [Aşçıbaşı Konağı]’.

¹³ Libert’i kaynak gösteren Rasim Adanur, ‘Eczacıbaşı Konağı’, *Psikozlar*, Ankara, Ank.Üniv. Tıp Fak., 1925, s. 104 (resim) ‘Bimarhane poliklinik dairesi [Aşçıbaşı Konağı]’.

¹⁴ *Müessesât-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdiriyeti*, 329-340 senelerine mahsus, [haz. F.K. Gökay, İstanbul], Kader Matbaası, 1925, s. 104 (resim) ‘Bimarhane poliklinik dairesi [Aşçıbaşı Konağı]’.

¹⁵ Eczane tabelası, yayımlanmış başka raporlar, *İstanbul Emraz-ı Akliye ve Asabiye Müessesesi Senelik Mesaisi*, 329-340 senelerine mahsus, [haz. F.K. Gökay, İstanbul], Kader Matbaası, 1925, s. 104 (resim) ‘Bimarhane poliklinik dairesi [Aşçıbaşı Konağı]’.

Bimarhane Eczanesi'nin sayılan kadrosunu ne kadar koruyabildiği konusunda bir bilgimiz olmamakla birlikte, 'Müessesât-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdiriyeti' adı verilen sağlık örgütlenmesinin kısa ömürlü oluşu, ardından başlayan savaşlar ve işgal, yönetsel ve mali güçlükler, gibi nedenlerle eczacı sayısının azaldığını düşünüyoruz. Raporda, yeni yapılacak bir 'Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastanesi'nin rehabilitasyon ve uğraşı ağırlıklı olmasının önerilmesi, bir anlayış değişikliğinin işareti olarak görülebilir.

Diğer yandan, Ruh hekimliğindeki Meşrutiyet dönüşümüne, Bimarhane başhekim Dr. Avni Mahmud Bey¹⁶ ile eğitimini Toptaşı'nda yapan Dr. Mazhar Osman'ın (Uzman, 1884-1951)¹⁷ psikiyatri kitaplarını da katmak gerekir, çünkü 1909'dan önce ruh hastalıklarından sözeden Türkçe bir edebi eserin bile yayımlanması olanaksızdı.¹⁸ Ele alınan kitaplar büyük ölçüde çeviri olmakla birlikte, yazarlarının okuyarak öğrendikleri, gerek konvansiyonel gerek yeni sağaltımları uygulamak istemeleri doğaldır.

Bimarhane eczanesinin içi: Eczacıbaşı ve müvezzileri¹⁹ (Ş.Etker koleksiyonu).

¹⁶ Avni Mahmud, *Muhtasar Emraz-ı Akliye*, İstanbul, Ahmed İhsan ve Şürekası Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1326 [1910].

¹⁷ Mazhar Osman [Uzman], *Tababet-i Ruhiye*, [1. bs.] c. 1, İstanbul, Matbaa-i Hayriyye ve Şürekası, 1325-1909; c. 2, 1326-1910, 'Tababet-i Hazıra Kitabhanesi, 1'.

¹⁸ G. Koptagel-İlal, 'Sosyo-politik devinimler karşısında psikiyatri,' *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, sayı 6 (1997), s. 47-62.

¹⁹ Resimdeki eczacının kimliği henüz belirlenememiştir. Raporda adı geçen Eczacı Sabri Bey olabileceğini düşünüyoruz.

İkinci Meşrutiyet ile ivme alan Bimarhanesi'nin hekimlerinin 'Derneğ-i Cemiyeti' kurulmuştur. Derneğin salonunda yapılmıştır.²⁰

İttihat ve Terakki hükümeti 1913 yılında 'Bimarhane ve Bimarhane çalışanları için ayrılmış' özellikle hastaların beslenme, hijyen ve ilaçların hazırlanması için yapılması amaçlanmıştır.

Bimarhane'nin yeni talimatnamesi (Md. 15), 'Vakt-i muayyende hastaları muayyen ve muayyen yevmiyesine nezaret eder' denir. Başeczacı, hasta vizitelerinde hastaların ilaçları hazırlamakla yükümlüdür. Besinler tedavi düzenleyecektir. Besinler tedavi klinik durumun bir rejimi vardır.

Aynı talimatnamede Eczacı 'Eczahane hulasası ve tentürleri' Hekim vizitelerinde yazılan reçetelerin görevidir (Md. 17).

Nöbetçi eczacının talimatnamesi 'sabahları erkenden matbuhla meyvadd-ı uzviye ve kimyeviye' dirhemlerle matbuh ve menkuller görevlendirilmişlerdir (Md. 38). 'hulasa (extrait) matbuh (dekoks)' hazırladığı sonucunu çıkarabilir.

²⁰ Toptaşı Bimarhanesi'nde toplantının yapılma kuruluş tarihi sayılmıştır, bkz. K. Dağyaz, *Psychiatrica*, c. V, sayı 1-2, Ocak-Nisan 1913.

²¹ *Şehremaneti Sıhhiye Müdiriyeti, Toptaşı Dersaadet* [İstanbul] Ahmed İhsan ve Şürekası, Aralık 1913, (13.5x20 cm., 58 s., tablolar), Ergin, *Mecelle-i Umur-i Belediye*, dönemi [yeni basım: cilt 6, İstanbul, İBB Kültür Varlıkları Müşahedehane Talimatnamesi'.

‘Bir şey değil doktor, kriz nervöz – Hele şu Cardiol’ü içiniz’²²

Toptaşı Bimarhanesi’nin eczanesine ait reçete, yevmiye, sarf ve devir defterleri, talep, fatura ve muhasebe kayıtları, vb. belgeler bulunamamıştır. Ancak, Toptaş Eczanesi’nde bulunabilecek drog ve kimyasal maddelerle terkip ve preparatlar için, Toptaş’ında görev almış hekimlerin yayınlarından çıkarsamalar yapılabilir: Dr. Avni Mahmud ile Dr. Mazhar Osman’ın ikisi de 1910’da yayımlanan psikiyatri kitapları ile Dr. Fahrettin Kerim’in (Gökay, 1900-1987) elkitaplarına eklediği ‘Tababet-i ruhiyede müstamel ilaçlar’ listesi,²³ ile Dr. Raşid Tahsin’in (Tuğsavul, 1870-1936) ‘Tababet-i ruhiyede mühim vesait-i devaiye’ dersi²⁴ incelediğimiz dönem içinde Toptaş Eczanesi’nde hazırlanan ilaçlar ve bunların galenik formları konusunda bir izlenim edinmemizi sağlar.²⁵

Bimarhanelerde öncelikle somatik sağaltım (*müdavat-ı hariciye*) uygulanır. Bunların başında banyolar ve duşlar (*tedavi bil-ma*) gelmektedir.²⁶ Elektrik (galvani ve faraday akımları) uygulaması, masajlar vd. fizik tedavilerin (*tedavi-i hikemi/mihaniki*) özel endikasyonları tanımlanmıştır. Su tedavilerinden biri hardallı banyolardır: ‘cinnet-i mağmumi’ için önerilen tedavide banyo suyu içine 1 kg hardal unu konur. Banyolardan başka, lavmanlar (*ihlikan*), mide lavajı (*gasl-i midevi*) ve sifonaj, kan alma (*hacamat*) oldukça sık uygulanır.

İlaçların başında müşhiller gelir: ‘*Tedavi-i mecaninde her zaman birinci derecede istimal olunan müşhiltadır*’.²⁷ Bu preparatların başlıca galenik formu

²² Mehmed Celal, *İsyan*, Dersaadet, Meşrutiyet Matbaası, 1909, s. 95. Cardiol, bir *Cascara sagrada*: Akdiken kabuğu ile sinameki (*Senna*) bileşigidir.

²³ Fahrettin Kerim [Gökay], *Akli Hastalıkların Teşhisi ve Tedavisi, Pratisyen Etibba ve Talebe İçin*, İstanbul, Kader Matbaası, 1924, ‘Toptaşı Bimarhanesi Külliyyatından, 3’, s. 149-151. Bu liste, kitabın diğer baskılarında *Ruh Hastalıkları*, [2. tabı], İstanbul, Kader Matbaası, 1928; *Ruh Hastalıkları*, 3. tabı, İstanbul, Tıp Fak. Talebe Cem. neş., 1931 ‘Marazi Ruhiyat Külliyyatından, 6’ yer almaktadır.

²⁴ Raşid Tahsin [Tuğsavul/Tuğsavul], *Seririyat-ı Akliye Dersleri*, İstanbul, Arşak Garoyan Matbaası, 1336/1920, (Onsekizinci ders) s. 182-186.

²⁵ Psikiyatride galenik formların gelişimi içi, bkz. F. Lederman, ‘Pratique pharmaceutique et psychiatrie: l’évolution des formes galéniques à usage psychiatrique de la Renaissance à aujourd’hui’, *Acta Belgica Historiae Medicinae*, 6 (1993), s. 195-202.

²⁶ L. F. Winslow, ‘The Turkish bath in mental disorders’, *JAMA*, 27 (8), Aug. 22, 1896, s. 411-413.

²⁷ Avni Mahmud, a.g.y., s. 126.

şuruplar (*sirop*, şerbet) olmuş müleyyin ve müşhiller hazırlanmıştır.

Örneğin,

Sufuf-i ravend

Kalomel

Sufuf-i çalapa [İpomoea purpurea]

Farmakolojik sağaltımda (*müsekkinat*) ve hipnotiklere (*müsedkin*) semptomatiktir; büyük bir kısmı Raşid Tahsin ve Dr. Fahrettin Kerim’in reçetelerinde ruh hastalıklarında e

Bromures: muhtelif envanir (kalsiyum- amonyum bromür) kullanılır.

Paraldehide: 4-6 gram mi uyukuyu davet ettiği gibi asar-ı taliy olmasile beraber su-i tesir etmemesi olub mutlaka muattar bir devay setretmelidir. Hezeyan-ı mürteide suretile kullanılır.

Chloral [Kloral hidrat: triklor etil alkolün hidratı] için kafidir. 3-4 gram sarahların mü

İsopral: [Trikloro-isopropil alkolün hidratı] tabletleri vardır. 1-2 gram verilebilir. korkulu olanlara ağız yolu ile az mi

Amilenhidrat (*maiyyet-i an*) sıvağ derununda 5-6 gram kadar hu

Hyoscine (*Scopolamine*): 0,005 bir devadır. Tehevvür ve teheyyüc tahtelcild istimal edilib, zerkden 3-4

Luminal [Fenobarbital]: tabl kullanılabılır. 0,20 santigramdan 0,50 santigram arası yükseltmelidir. İki defa 0,05 santigram kullanılır. Seririyatda 0,10 santigram

²⁸ L. Mongeri (oğul), Süleymaniye Bimarhanesi’nde ‘Queste, unite alla somministrazione di droghe fisiche applicate ai ricoverati di Suleiman Pasha’, *Rivista sperimentale di Freniatria*, 1909, s. 1-10.

²⁹ Müshillerin iyi bilinenlerinden biri ‘Acridone’dir; şerbet içinde alınır. Bazı darüşşinai

Veronal [Dietilbarbitürik asid]: 0,30-1 gram kadar verilebilir. Nefrit vekayinde şayamı tavsiye değildir. İtiyat olursa tesiri azalır ve alışırlar. Fazlası ve uzun müddet verilmesi tesemmüm tabloları yapar.³⁰

Diogenal [Dibromopropil-dietilbarbitürik asid]: Bu da 0,5-1 gram kadar yevmiyen 2-3 defa tekrar edilmek üzere, hafif durgunluk ve inhifaz halinde müstameldir.

Opium: muhtelif müstahzaratı melankolide iyi gelir. Hezeyan-ı mürteiş, ateh-i şeyhuhi, melankolide zıca karşı çok istifade edilir. Bidayette 3 defa onar damladan 30 damla verilir. Yavaş yavaş, otuz damladan 90 damlaya kadar çıkılır. Dahilen ahzde müşkilat veyahud adem-i memnuniyet ibraz eden marızda esas afyon olmak üzere mürekkebatından tahtelcild zerkat icra kılınır. *Pantopon* 0,01-0,04 gram ve *Laudanum* ['afyon ruhu', *gouttes anodines de Sydenham*] 0,01-0,04 gram yekdiğerine karışdırılarak istimal olunur. Mazhar Osman'a göre, 'Kırık bir kolun ıztırabı cebire ile teskin edildiği gibi, manen mecruh, karasevdalı dimağların da cebiresi afyondur.'³¹

Bazı hastalıklarda deneysel uygulamaları önerilir: örneğin, 'Da'ül-raks' denilen kore(a)de, 'hastalığın romantizm ile münasebeti olduğu nazariyesi mütaleaya alınarak, kolşik [tentürü], kinin, salisilat ve arsenik gibi edviye' verilebilir.³² Histeriklerde eter ve amil nitrit inhalasyonu denenebilir. Kullanılan diğer ilaçlar: *Sulfonal*, *Trional*, *Hypnon*, *Arrhenal*, *Urethan*, *Fenoval*, *Antipirin*, *İodopirin*, *Dormiol*, *Hedonal*, *Medinal*, *Terponal*, *Peroponal*, *Adalin*, *Sedebrol*, *Sedol*, *Nirvanol*, *Veramon*, *Valerian* (Kediotu mürekkebatı).³³

Dr. Avni Mahmud Bey'in 'uykumazlık halleri'nde denediği anlaşılan, *Bromidya* [Bromidia] adı verilen bileşim iyi bilinen bir ilaçtır.³⁴

<i>Ma'iyet-i Kloral</i> [hidrat]	20 gr.
<i>Bromür potasyum</i>	20 gr.
<i>Balotu hulasası</i>	20 santigram
<i>Kinnab-ı hindi</i> [kenevir] <i>hulasası</i>	20 gr.
<i>Ma-i mukattar</i>	100 gr.

Mal-i hulya için önerilen haplar emetikler içerir ve eczanede yapılır: ³⁵

<i>Hulasa-i kına kına ve kola</i>	5 gr.
-----------------------------------	-------

³⁰ Luigi Mongeri (oğul) kullandığı *Veronal*'in yan etkilerine değinmiştir: 'Les effets toxiques du Véronal', *Comptes rendus du club médical de Constantinople*, 1906, s. 61.

³¹ Mazhar Osman [Uzman], *Tababet-i Ruhiye*, [1. bs., 1910] c. 2, s. 388.

³² *İstanbul Tıp Fakültesi Heyet-i Tedrisyesinden Tabib Miralay Hilmi Kadri Bey'in Emraz-ı Asabiye Notları*, müstensih ve naşirleri Muradzade Hüseyin Osman ve Hüseyin İsmail, [İstanbul] Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaası, 1920, s. 257.

³³ Avni Mahmud, *a.g.y.*, s. 159, 173, 184, 382.

³⁴ Avni Mahmud, *a.g.y.*, s. 180.

³⁵ Avni Mahmud, *a.g.y.*, s. 178.

Hulasa-i ravend
Hulasa-i ceviz-i mukayyih
Arsenikiyat-i cedid

Parenteral olarak (deri...
Klorma'iyet-i iyossin [Hyoscine
sulfat] (¼-1 miligram)³⁶ ile *Kah*
vb. Bu solüsyonlar derialtına şırı

Parenteral ilaçlardan ecza

Ergotin
Hamız-i leben
Muakkam ma-i mukattar

Yine, 'cinnet-i efrenkiye'

Sani-i iyod zıbkı
Tasfiye ve ta'kim edilmiş zey

Tarten-i [Tartar-ı] muka
had' (*manie subaiguë*) ilaçları an

Akıl hastalarına özel tonik

Halliyet-i amonyak
Kınakına hulasa-i seyyalesi
Turunc kabuğu şurubu
Bordeaux şarabı
Ma-i mukattar-i melissa

Onarıcı besinler (*gıda-i*...
Malaga şarabı, konyak veya r...
tonikler (*mukavviyat*): mürekke...
'kodeks usulile ihtizar olunar...
olmalıdır. Beslenme için, gere...
klizma' (*şercden hukne suretind*...

³⁶ Mazhar Osman [Uzman], *Tababet-i Ruhiye*, s. 360.

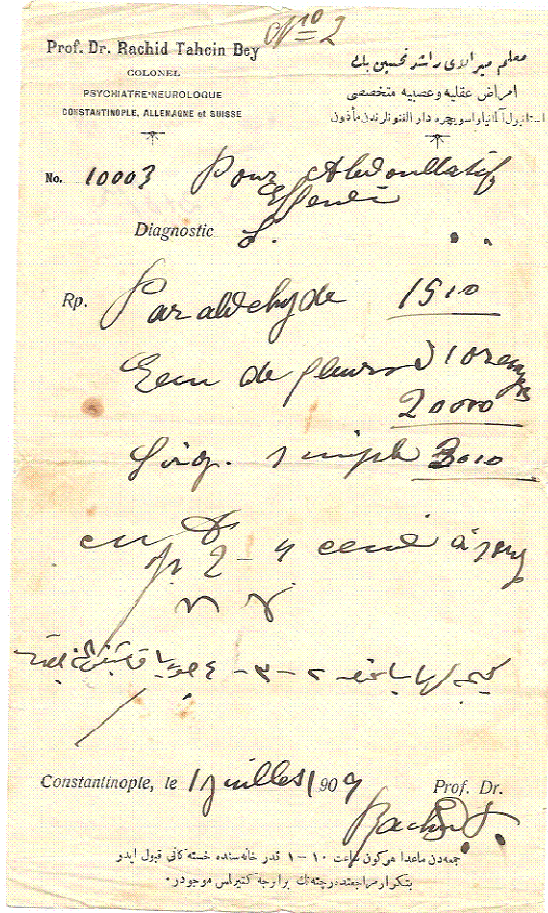
³⁷ Avni Mahmud, *a.g.y.*, s. 360.

³⁸ Preparatlarda etken maddeler genellikle...
miligramı havi[dir]' açıklaması vardır,

³⁹ 'Semdar edviyeden yapılacak şırınga ila...
bir eczanede yapıdırılır', Mazhar Osman...
Matbaa-i Hayriye ve şürekası, 1330 [1910]

⁴⁰ Avni Mahmud, *a.g.y.*, s. 402.

⁴¹ Avni Mahmud, *a.g.y.*, s. 132.

Muallim Dr. Raşid Tahsin Bey'in bir reçetesi (1 Temmuz 1909) (Ş.Etker Koleksiyonu)

Ayrıca, elimizde aynı döneme ait Dr. Raşid Tahsin'in bir hipnotik/soporifik reçetesinin örneği vardır. Geceleri damla olarak alınması önerilen ilaç: *Paraldehyde, Eau de fleur d'orange* ile *Sirop simple* içermektedir (Resim 5).

Kitaplarda sözü edilen etken maddelerle ilaçların tümünün, ele alınan dönemde Toptaşı Bimarhanesi eczanesinde bulunduğunu varsayabiliriz. Türkçe psikiyatri kitaplarında önerilen ilaçların hazırlanışıyla ilgili bazı ayrıntılar eksiktir. Örneğin, Dr. Luigi Mongeri (oğul) bir pilül formülünü şöyle verir:⁴²

⁴² L. Mongeri (jun.), *Patologia speciale delle malattie mentali, con sommarie considerazioni medico legali per gli studenti, medici pratici e giuristi*, Milano, U. Hoepli, 1907, s. 184. Oğul Mongeri, İstanbul'da 12 yıl *medico alienista* (psikiyatri) olarak çalıştıktan sonra 1906 yılı Eylül'ünde Milano'ya dönmüştür.

P. Valerinato di zinco
Valerianato fi chinina
Arsenato di stricnina
Fosforo di zinco

p. una pillola
f. s. l'a. pillola ug. N.º 45
ricopri con balsamo di tolu

'Bimarhanelerde eczacı

Toptaşı Bimarhane'nin eczacı farmakolojik sağaltımı ikinci p bakılarak bile oldukça üretken ilaçların büyük volümlerde üre fotoğraf bunu destekler nitelik filtreler, büyük-küçük tartı ale kapasitesini yansıtmaktadır.

Toptaşı eczanesi ile ilgili hastalarına hizmet verdiği için, yapan hekimlerin kitaplarındaki Psikiyatri tarihi, genellikle ruh s kurumlarının oluşumunu kayn hastane eczaneleri tarihsel anlay

Eczacılık hizmetlerinin Toptaşı'na aktarıldığı⁴⁶ ve kes

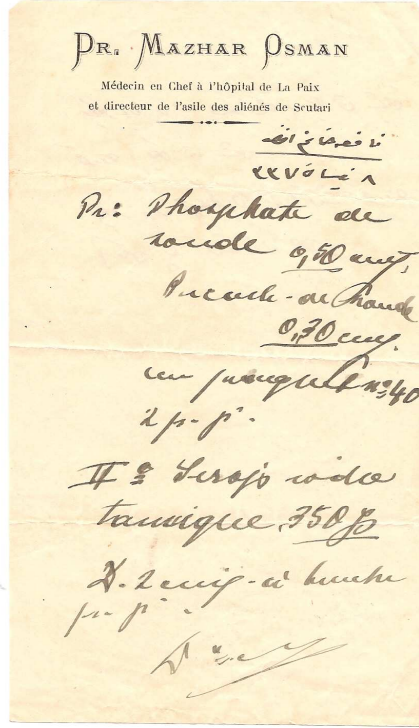
⁴³ 'Bimarhanelerde ecza hıfzına mahsus e Hastabakıcılara hekim dağıtır. Müessir mahdud deva olduğundan, bimarhan *Bimarhanelerin İdaresi Hakkında Ne Sıhhiye Müdiriyyet-i Umumiye neş.*, s. başında eczacı muavini olarak atanan R altı ay sonra istifa etmiştir ! *Sıhhiye M* 1928, s. 30.

⁴⁴ Psikiyatri kitaplarının ilaçlar açısından *médicaments : Pomme, Pinel, Esquirol,*

⁴⁵ Psikiyatri tarihine kurumsal yaklaşıma *θεσμοί, ιδρύματα και κοινωνικό πλαίσιο* Kuruluşlar ve Toplumsal Düzen, 1850 -

⁴⁶ Toptaşı'nı açılışından kısa bir süre son eczacı/ispençiyar ('dispenser') bulundu asyulum', *J. Mental Science* (London Süleymaniye Bimarhanesi'nden sözede ve Nevruziye macunları verildiğini b olmalıdır ('The labours of the dispens

Mongeri (baba) ile Dr. Avramino de Castro dönemleri ile Bakırköy'e taşınmadan sonra kurulan eczanelerin incelenmesiyle yeni bilgiler sağlanabilir.⁴⁸ Toptaşı 'Emraz-ı Asabiye ve Akliye Hastahanesi', Bakırköy'e taşındıktan kısa bir süre sonra çıkarılan 'Akliye ve Asabiye Hastaneleri Talimatnamesi'nde eczane ve görevlileri ile ilgili maddelere yer verilmemiştir.⁴⁹ Bakırköy'deki yeni hastanenin yalnız bir eczacı ve bir eczacı muavini kadrosu vardır.⁵⁰

Médecin en Chef à l'Hôpital de La Paix [Şişli] et directeur de l'asile des aliénés de Scutari [Toptaşı] Dr. Mazhar Osman Bey'in bir reçetesi (8 Nisan 1921) (Ş.Etker Koleksiyonu).

especially at the approach of the spring, when many came for purgatives, or for the famous *Nevrouz* electuary, which according to popular tradition among the Turks, is a real panacea'. s. 414).

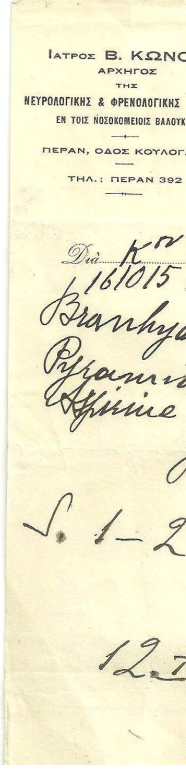
⁴⁷ L. Mongeri (oğul), Süleymaniye Bimarhanesi'ndeki görevliler arasında: Aşçıbaşı, Hamamcıbaşı, Berberbaşı, Sucubaşını vd. sayarken 'Eczacıbaşı'ndan söz etmemiştir, bkz. L. Mongeri, *a.g.m.*, s. 226-227.

⁴⁸ BOA İ.DH 689/48159 sayılı 5 Şaban 1291 [17 Eylül 1874] tarihli belgede Toptaşı Bimarhanesi'ne verilen tıbbi ecza bedellerinin ödenmesi istenmektedir. BOA İ.ŞD 65/3816 sayılı 22 Zilkade 1300 [24 Eylül 1883] tarihli belge ise Toptaşı'nda bir eczacının istihdamı ile ilgilidir.

⁴⁹ *Akliye ve Asabiye Hastaneleri Dahili Talimatnamesi*, 28 Kasım 1929, [Ankara] Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti neş., No. 330.

⁵⁰ İhsan Şükrü [Aksel], Fahrettin Kerim [Gökay], 'Die Geschichte der Psychiatrie in der Türkei', *Allg. Zeitschr. f. psychisch.-gerichtl. Med.*, Bd. 84 (1926), s. 404-407.

Balkan Savaşlarının sonu bir kolera salgını çıktığı bilinir yıllarda Toptaşı Bimarhanesi ec ve etken maddeler bulmakta gü gerçekleşen bir diğer değişiklik Müşahedehanesi' olarak 1915'te Paix Hastanesi'ndeki eczacılık h

Balıkli [Rum] Hastahanesi Dr. Vasil K. Konos'un bir reçetesi

⁵¹ Şehremaneti 1333/1917 bütçesine göre ve bir Eczacı kadrosu vardır. Bimarhanesi belirtilmemiştir, E. Öner, *İstanbul Şehremaneti*, Maliye Bak. Strateji Geliştirme Bşk. yay., Matbaası, 1333, s. 57].

⁵² La Paix Hastanesi'nin eczanesinin kuruluşu, *La Paix. Hôpital des Filles de la Charité*, yay., 2008, s. 139.

Aynı dönemde bimarhanede kullanılan ilaçlar, eczanede üretilen terkiplerden hazır ilaçlara doğru bir gelişme göstermektedir.⁵³ Bir ecza dolabını ancak dolduracak sayıdaki bu preparatların endikasyonları oldukça geniş tutulmaktadır. Başta pürgatif ve emetikler olmak üzere geleneksel formlar ve uygulamalar ise sürdürülmektedir. Yayımladığımız üçüncü resimde Toptaşı eczanesinden şişeler içinde, ilaç ya da tonik olabilecek bir sıvının dağıtıldığını görülmektedir. Buradan, eczanenin, aynı zamanda, Üsküdar Valide-i atik çevresinde bir sağlık ocağı (dispanser) işlevini gördüğü anlıyoruz.

Hastane eczaneleri ile ilgili araştırmalara eczacılık tarihi içinde özel bir yer ayrılması önerilebilir. Kliniklerin belirli rutinler ve protokolleri vardır ve hastane eczanesi bunun bir fonksiyonu olarak yapılır. Psikiyatride sağaltım kavram ve uygulamaları ile birlikte yeni ilaçlar eczane işleyişine yansıyacaktır. Toptaşı’nda 1910’lu yıllarda, dönemin ruh hekimliğinde kullanılan ilaçların⁵⁴ hastane eczanesinde bulundurulduğu ve klinikte kullanılmaya başlandığını görüyoruz. İstanbul’da psikiyatri kliniği olan bütün hastanelerde benzer psikofarmasötiklerden yararlanılmaktadır.⁵⁵

Toptaşı Bimarhanesi’nin eczanesi, Türk eczacılık tarihiyle psikiyatri tarihinin kesiştiği bir zamanda ve yerde konumlanmasıyla başka hastane eczanelerinden ayrılır. Toptaşı üzerine yapılan çalışmaların bimarhane eczanesini kapsamaması bir eksiklik sayılmalıdır. Sonuç olarak, Toptaşı Eczanesi’nin, son döneminde Türkiye’de bimarhaneden akıl hastanesine geçiş sürecinin bir yüzünü yansıttığı söylenebilir.

⁵³ Müstahzarlardan karışımlar yapıldığı da görülmektedir, örnek: ‘İhlamur menku’u içinde içinde 1-7 gram *Paraldehid*, 1 gram *Terponal*, 0,50 santigram *Veronal*, 0,30 santigram *Peroponal*, 0,50 santigram *Adalin*, 0,50 santigram *Fenoval*, 0,30 santigram *Luminal*...ilh’, hipnotik olarak önerilir, Mazhar Osman [Uzman], *Bimarhanelerin İdaresi Hakkında Nesayih*, Dersaadet: Matbaa-i Hayriye ve şürekası, Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi neş., 1330 [1914], s. 11.

⁵⁴ E.H. Ackerknecht, ‘The history of the drug treatment of mental diseases’, *Transactions and Studies of the College of Physicians of Philadelphia*, 1 (1979), s. 161-170; T.A. Ban, ‘Pharmacotherapy of mental illness – a historical analysis’, *Progress in Neuro-Psychopharmacology and Biological Psychiatry*, vol. 25 (4), May 2001, s. 709-727; J. Braslow, *Mental Ills and Bodily Cures: Psychiatric Treatment in the First Half of the Twentieth Century*, Berkeley, Univ. California Press, 1997, s. 33-53; F. Hall, *Psychopharmaka – Ihre Entwicklung und klinische Erprobung: zur Geschichte der deutschen Pharmakopsychiatrie von 1844-1952*, Hamburg, Verlag Dr. Kovač, 1997; L. Seuer, ‘The use of sedatives in the medical treatment of insanity in France from 1800 to 1870’, *History of Psychiatry*, 8 (1997), s. 95-103.

⁵⁵ L. Mongeri (jun.), *Patologia speciale delle malattie mentali*, Milano, U. Hoepli, 1907, s. 29-99. Oğul Mongeri, İstanbul’daki İtalyan, Ermeni [Sürp Agop] ve ‘Enternasyonel’ La Paix Hastanelerinin psikiyatridir. La Paix ve Toptaşı bimarhanelerinin başhekimliğini yapan Dr. De Castro’nun muavini olmuştur.

The final years of the Top

Studies of the Toptaşı Mental A pharmacy of this institution. Th Young Turk Revolution of 190 shed light on the state and fun separate building adjacent to th allow us to identify the locat pharmacy. Texts published by provide cases of medical treatm was reorganized when the psyc Bakırköy.

Key words: History of phar Asylum, Istanbul, Psychiatry, PL

Toptaşı Bimarhane

Üsküdar Toptaşı Bimarh eczanesine değinilmemiştir. Ha ana girişinin batısında yeralan, belgelenmiştir. Eczanenin çalış 1913 tarihli Talimatnamesi, yay görev yapan hekimlerin yayım çıkarsamalar yapılmıştır. Bimar Asabiye Müessesesi ile birlikte ve burada yeniden kurulmuştur.

Anahtar sözcükler: Eczacılık t İstanbul, Ruh hastalıkları, Farma